Nr 399

av herr Helén m. fl.
om vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

1. Läget

Läget på arbetsmarknaden förbättrades under 1974. Antalet arbetslösa var 62 000 i december 1974 mot 87 000 samma månad föregående år. Under året steg antalet sysselsatta med 104 000 och antalet lediga platser med dryga 10 000.

Det förbättrade läget på arbetsmarknaden är ett bevis på och en följd av de förbättrade konjunkturerna. Under 1974 kulminerade högkonjunkturen i vård land, och antalet arbetslösa bör därför jämföras med motsvarande siffror under föregående högkonjunktur 1969–1970. Då låg den genomsnittliga arbetslösheten vid ca 40 000, och antalet lediga platser översteg väsentligt antalet arbetslösa. Under 1974 har antalet lediga platser hela tiden legat avsevärt under antalet arbetslösa.

För att få en riktig bild av läget på arbetsmarknaden bör man också ta med den latenta arbetslösheten. Som latent arbetslösa räknas personer som uppgivit att de skulle ha sökt arbete om de ansett att de kunnat få lämpligt arbete på sin ort. Den latenta eller dolda arbetslösheten uppgick i december 1974 till 100 000 arbetssökande. Ett år tidigare var motsvarande siffra 84 000. Denna grupp av dolt arbetslösa människor har alltså stigit lika mycket som antalet öppet arbetslösa sjunkit. Härtill kommer att 63 000 människor arbetar deltid trots att de önskar heltid.

2. Hög beredskap inför 1975

Mycket tyder på att arbetsmarknadsläget återigen kommer att försämras under 1975. De ekonomiska utsikterna är ytterligt osäkra, och enligt vår bedömning kan den ekonomiska aktivitet som förutsätts i regeringens finansplan inte upprätthållas utan en stimulansinriktad ekonomisk politik. Det är angeläget att sådana åtgärder sätts in i ett tidigt skede av konjunkturavmattningen. Under lågkonjunkturen 1971–1972 dröjde åtgärder som kunnat motverka en ökning av arbetslösheten alltför länge. Det fick till följd att arbetslösheten steg till rekordhög nivå.

Regeringen antar att antalet anställda under 1975 blir oförändrat inom näringslivet och stiger med ca 30 000 inom den offentliga sektorn. Om denna prognos håller skulle arbetslösheten i stort ligga kvar på nuvarande nivå.

Antagandet bygger på flera bräckliga komponenter. Som vi utvecklar i en annan motion är det osäkert om tillväxten i ekonomin under 1975 kom-

mer att bli så hög som regeringen förutsätter med de förutsättningar prognosen utgår ifrån. Efterfrågan på både export- och hemmamarknaden kan bli avsevärt svagare än regeringen antar. Blir det fallet, minskar också företagens lust att investera. Det får i sin tur omedelbara konsekvenser för sysselsättningen. Om tillväxten i ekonomin skulle bli bara en procent lägre än den regeringen hoppas på, kan arbetslösheten beräknas stiga med 20 000–30 000 personer. Det är inte förenligt med målet full sysselsättning. Beredskapen måste därför vara hög. Med kort varsel måste både ekonomiskpolitiska och arbetsmarknadspolitiska åtgärder kunna sättas in för att motverka en sådan utveckling.

3. Arbetslösheten störst bland kvinnor och ungdom

Minskningen av antalet arbetslösa under 1974 har i huvudsak avsett män över 25 år. För grupperna ungdomar under 25 år och kvinnor har visserligen arbetslösheten sjunkit men ligger för båda grupperna fortfarande på en hög nivå. Av den totala arbetslösheten som i december uppgick till 62 000 var mer än hälften eller 32 000 kvinnor. Andelen arbetslösa kvinnor var 1,9 procent, medan andelen arbetslösa män var 1,3 procent.

För ungdomar är situationen ännu sämre. Arbetslösheten för åldersgruppen 16–24 år uppgick enligt SCB:s arbetskraftsundersökning till 5,6 procent under senare delen av 1973 och sjönk till 4,7 procent under motsvarande tid 1974. För den yngsta gruppen i arbetskraften 16–19 år uppgick arbetslösheten till 7,2 procent under senare delen av förra året. Även om alltså andelen arbetslösa ungdomar sjunkit en aning under 1974, är arbetslösheten i ungdomsgrupperna självklart oacceptabelt hög.

4. Speciella åtgärder för kvinnor och ungdom

Som framgår av den ovan redovisade statistiken är det i hög grad motiverat med speciella åtgärder som kan öka sysselsättningen i dessa grupper. En viktig väg är att stimulera utbildningsverksamheten under tider med lågkonjunktur.

Metoden har redan kommit till användning. Således har sedan hösten 1972 och fram till årsskiftet 1974–1975 den s. k. femkronan utgjort ett värdefullt bidrag till arbetsgivare som utbildar kvinnor och ungdom under minst sex månader. Under oljekrisen vintern 1974 utgick dessutom 10 kr. per arbetstimme till arbetsgivare som behöll anställda i utbildning i stället för att permittera. På förslag av bl. a. folkpartiet beslutade vidare riksdagen i fjol att ge bidrag med 6 kr. per timme för s. k. företagsutbildning. Det innebär att utbildning kan sättas in redan innan arbetstagaren i fråga ställs utan arbete. Den reguljära arbetsmarknadsutbildningen expanderar också regelmässigt när arbetslösheten stiger.

Vi menar att denna metod att reglera efterfrågan på arbetskraft bör kunna få ännu större betydelse. Vi stödjer oss i det fallet på bl. a. vad statssekreteraren i arbetsmarknadsdepartementet påpekade i ett anförande vid TCO:s arbetsmarknadsdagar i höstas:

Erfarenheterna från den senaste konjunkturavmattningen visade, att förhållandevis fler ungdomar avstår från fortsatt utbildning för att i stället gå ut och efterfråga jobb, just när tillgången på arbete var som sämst. Företagens egen personalutbildning är dåligt kartlagd, men all erfarenhet visar att denna utbildning ar starkt konjunkturkänslig. När efterfrågan minskar på ett företags produkter och vinstutsikterna blir något mindre gynnsamma, då jagar man kostnader och inte sällan blir det personalutbildningen som drabbas hårdast av detta. En brittisk undersökning visar att när sysselsättningen minskar med 5 %, då minskade personalutbildningen med 20 %. Från alla synpunkter – från företagets, från personalens och från samhällets – borde det vara en fördel att göra tvärtom: d. v. s. expandera utbildningen just när den ekonomiska aktiviteten är dämpad och efterfrågan på arbetskraft är svag.

Femkronan

Sedan hösten 1972 utgår ett särskilt utbildningsbidrag med fem kronor per timme till arbetsgivare som nyanställer och under sex månader utbildar ungdomar och kvinnor. Detta bidrag har upphört att utgå från årsskiftet 1974–1975. Fram till den 1 juli 1974 hade 11 600 personer påbörjat utbildning med stöd av bidraget. Av dessa var ca 80 % ungdomar under 25 år. Även om förväntningarna ställdes högre när bidraget infördes skall inte resultatet förringas. Vi har från folkpartiet tidigare framhållit att effekten sannolikt blivit ännu bättre om bidraget utgått med högre ersättning per timme. Detta krav blir naturligtvis mer och mer motiverat allteftersom den totala lönekostnaden per timme stiger.

Regeringen begär i budgetpropositionen att få en finansfullmakt för arbetsmarknadspolitiska åtgärder att användas när läget så kräver. Vi föreslår att regeringen i det sammanhanget som en åtgärd återinför det särskilda utbildningsbidraget och dessutom överväger en ökning till förslagsvis 8 kr. per timme.

Praktikplatser

Även vissa andra betydelsefulla insatser har gjorts under förra året för att komma till rätta med arbetslösheten bland ungdomar i åldern 16–19 år. Dit hör bl. a. tillfälliga praktikplatser vid statliga institutioner.

Statens personalnämnd har i en utredning presenterat en inventering av antalet statliga praktikplatser 1971 och ett antal förslag för att öka tillgången på sådana platser. Av utredningen framgår att de statliga myndigheterna endast kunde ta emot hälften av alla dem som önskade praktikplatser, eller

knappt 3 000 personer. Det föreligger alltså ett stort behov av ytterligare praktikplatser inom statsförvaltningen.

I budgetpropositionen framhåller föredragande statsrådet att de myndigheter som anser sig kunna ta emot flera praktikanter skall göra framställning om medelsförstärkning. Det är enligt vår mening en alltför passiv hållning. Från det ansvariga departmentet bör man i stället ta initiativ till att i samråd med var och en av de statliga myndigheterna gå igenom de förslag som utredningen framfört. Målet bör vara att inrätta de 3 000 praktikplatser som saknas för att bereda dem som önskar plats.

Utbildnings- och sysselsättningsgaranti för ungdomar

Att trygga sysselsättningen för de unga är inte minst värdefullt därför att den som har en meningsfull syssla har en god motståndskraft mot det som kan betecknas som nedbrytande krafter i samhället.

Betydelsen av att skapa sysselsättning för arbetslösa ungdomar framgår bl. a. av en rapport som utarbetats av barnavårdsnämnden inom Stockholms kommunförvaltning. En sysselsättning som bedrivits i barnavårdsnämndens regi sedan vintern 1971/72 har främst tagit sikte på ungdomar med dålig utbildning och svaga skolbetyg. De har ofta stora svårigheter att få arbete. I rapporten konstateras att sysselsättningen också bland dessa ungdomar har förbättrats under förra året. Kvar finns dock en restarbetslöshet bestående av ungdomar med mycket stora svårigheter på arbetsmarknaden.

Många av dem är omhändertagna för samhällsvård eller på annat sätt uppmärksammade av sociala myndigheter. Deras behov av selektiva arbetsmarknadstjänster måste bedömas som mycket stort, konstaterar man i rapporten. Att så är fallet framgår med all önskvärd tydlighet av en undersökning som refereras i rapporten. Enligt denna undersökning som utförts vid barnavårdsnämndens i Stockholm sociala avdelning är andelen arbetslösa bland de kända eller aktuella ungdomarna vid barnavårdsbyråerna oförändrat hösten 1974 jämfört med hösten 1973, eller 26,7 procent mot 26,8 procent föregående år. Konjunkturförbättringen under innevarande år har således knappast berört denna ungdomsgrupp.

Vi anser därför att det är dags att nu resa tanken på en förpliktande garanti för ungdomar när det gäller deras utbildning och sysselsättning. En sådan garanti – som vid första påseendet kan verka vidlyftig för samhällsekonomin – skulle sannolikt just därigenom skynda på en samordning av de insatser som redan görs inom arbetsmarknads- och utbildningspolitik. Det blir i längden dessutom dyrare i alla avseenden att låta människor bli utan arbete än att skaffa fram arbetstillfällen.

En garanti av det slaget skulle kunna få följande utformning: det som i dag redan görs för att ge ungdomar yrkespraktik, yrkesförberedande praktik samt studie-och yrkesorientering borde kunna sammanföras med tanke på återkommande eller varvad utbildning och uppsökande verksamhet från

arbetsförmedlingarnas sida. De luckor som ändå finns i detta utbildningsnät skulle fyllas ut så att alla ungdomar under t. ex. 25 år kunde lovas ett meningsfullt arbete eller en meningsfull utbildning. Oavsett om utbildningen avslutas efter den obligatoriska nioåriga grundskolan eller om den fortsätter ännu några år, borde var och en ha rätt att bli anvisad ett arbete. Och den som väljer att senare, före 25 år, fortsätta utbildningen borde också ges den rätten, dvs. rätten att verkligen få en plats vid en utbildningsanstalt.

Ungdomar som slutar skolan utan att veta vad de skall göra härnäst får inte bibringas intrycket av likgiltighet från samhällets sida. Om garantin skall få betydelse för alla, måste därför verksamheten vara uppsökande. Av olika skäl tror vi att det arbetet bör anförtros åt arbetsförmedlingen. Den som ett år efter avslutad skolgång inte påbörjat andra studier eller börjat förvärvsarbeta borde arbetsförmedlingen kontakta i syfte att erbjuda fortsatt utbildning eller ett arbete. Hos den enskilda flickan eller pojken skulle en sådan sysselsättnings- och utbildningsgaranti skapa trygghet inför de första stapplande stegen på arbetsmarknaden. Riksdagen bör begära att regeringen utarbetar förslag till en garanti av det här slaget.

Effektiv arbetsförmedling

Även i tider med låg efterfrågan på arbetskraft finns det regelmässigt några tiotusental lediga platser. Det beror dels på att de som söker arbete inte har en utbildning eller yrkeserfarenhet som passar för de lediga platserna, dels att de som söker arbete inte har kännedom om alla lediga platser. Det senare förlänger arbetslöshetstiden och minskar produktionsutbytet i samhället.

För att komma till rätta med detta problem behövs en effektivare arbetsförmedling. Vi har under flera år föreslagit en kraftig utbyggnad av arbetsförmedlingen. Det är därför mycket glädjande att regeringen nu några år successivt ställt större resurser till förmedlingarnas förfogande.

För att förbättra arbetsförmedlingen krävs också att en större del av antalet lediga platser på arbetsmarknaden passerar förmedlingarna än vad som nu är fallet. Vi har därför också föreslagit att alla arbetsgivare med fler än 10 anställda borde åläggas att anmäla alla lediga platser för vilka man söker arbetstagare på öppna marknaden. Också på denna punkt ser utvecklingen ut att vara på väg i vår riktning, eftersom en utredning nu förelagt regeringen förslag av denna innebörd. Vi förutsätter att regeringen förelägger riksdagen en proposition under året.

Grundbidrag och flyttningsbidrag

Arbetsmarknadspolitiken måste också underlätta för den som vill eller måste byta arbete att klara omställningsproblemen. Därför måste de bidrag som utgår till den som genomgår arbetsmarknadsutbildning och till den

som flyttar följa med i penningvärdeförsämringen. Grundbidraget är avsett att täcka nödvändiga kostnader för uppehållet under utbildningen, och flyttningsbidraget skall bl. a. täcka arbetstagarens omkostnader under den första tiden på inflyttningsorten. Dessa bidrag är därför känsliga för höjningar i prisnivån och riskerar att urholkas genom fortgående penningvärdeförsämring. Vi har därför flera år föreslagit att dessa bidrag värdesäkras genom att anknytas till basbeloppet i den allmänna försäkringen. För att vinna en administrativ förenkling bör anpassningen till basbeloppet göras en gång om året före budgetårsskiftet.

Riksdagen beslutade förra året att höja grundbidraget med 40 kr. per månad. Regeringen föreslår samma höjning för 1975/76. Höjningen torde inte ge tillräcklig kompensation för den inflation som under 1974 uppgick till dryga 12 procent och än mindre för den kostnadsstegring som kan förutses för budgetåret 1975/76. En uppräkning av bidraget utöver vad regeringen nu föreslår är därför motiverad. Denna fråga bör emellertid bedömas i samband med riksdagens behandling av aviserad proposition med anledning av betänkandet från kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen. Med ett sådant inflationsskydd, som vi föreslår, kan man dessutom ge garanti för att inflationen inte holkar ur köpkraften i bidragen.

Prövningen av utbildningsbidrag mot makes inkomst

Folkpartiet har under flera år krävt att den prövning som nu sker av utbildningsbidraget mot makes inkomst bör upphöra. Denna prövning är enligt vår mening ett avsteg från principen om särbehandling av varje inkomsttagare i fråga om skatte- och bidragsregler. Riksdagen instämde i denna bedömning när frågan behandlades 1973 och beslutade därför att hos regeringen begära att en parlamentariskt sammansatt utredning skulle tillsättas för att allsidigt pröva de på olika områden gällande reglerna om reduktion av statligt bidrag med hänsyn till makes inkomst. I förra årets statsverksproposition anmäldes också att den begärda utredningen skulle tillsättas. I årets budgetproposition meddelar departementschefen emellertid att regeringen bytt fot och nu avser att pröva frågan i samband med förslagen från kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen.

Regeringens hantering av riksdagens beslut i denna fråga är anmärkningsvärd. Om regeringen utan dröjsmål efterkommit riksdagens vilja, hade ett förslag nu kunnat föreligga. Den likgiltighet som regeringen här visat kan bara tolkas som bristande intresse för en fråga som rör jämställdhet mellan män och kvinnor i arbetslivet.

Lokala lekmannastyrelser vid arbetsförmedlingskontoren

Arbetsmarknadens parter och representanter för allmänna intressen är företrädda i arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnderna. Det finns

mycket som talar för att man också till de lokala arbetsförmedlingarna borde knyta liknande lekmannastyrelser. Den år 1971 införda distriktsindelningen har inneburit en decentralisering av uppgifter från länsarbetsnämnderna till den lokala förmedlingsorganisationen. Vissa arbetsförmedlingskontor har ett betydande ansvar för den arbetsmarknadspolitiska verksamheten inom resp. län. Vidgade kontaktytor för distrikts- och lokalkontoren skulle därför få stor betydelse för det löpande förmedlingsarbetet. Kontoren skulle med ökad tyngd kunna initiera behövliga stödåtgärder inom sina verksamhetsområden. Det skulle bli möjligt att fortsätta decentraliseringen av uppgifter och befogenheter till lokal nivå. TCO har bl. a. i skriften "Fackligt inflytande över arbetsmarknadspolitikens lokala tillämpning" utförligt behandlat skälen för en sådan decentralisering.

Vi föreslår därför att distriktskontoren och de större lokalkontoren förses med lekmannastyrelser med en sammansättning motsvarande den som redan finns vid länsarbetsnämnderna. Det bör ankomma på regeringen att efter hörande av arbetsmarknadens parter vidta lämpliga organisatoriska åtgärder.

Platsombud

Det lokala inflytandet över arbetsmarknadspolitiken kan också öka genom att man utser vad som kallats platsombud. Innebörden är att på orter utan arbetsförmedling uppdra åt initierade och omdömesgilla personer med god kännedom om ortens befolkning att vara kontaktperson för arbetsförmedlingens verksamhet. För att kunna fullgöra sin uppgift måste platsombudet självfallet också ha god kännedom om ortens näringsliv och om fackligt arbete. Det bör uppdras åt arbetsmarknadsstyrelsen att utarbeta en organisation med denna innebörd.

Hemställan

Med hänvisning till ovanstående hemställes

1. att riksdagen hos regeringen begär att det särskilda utbildningsbidraget för ungdomar och kvinnor bör återinföras i samband med att regeringen beslutar om disposition av den begärda finansfullmakten för arbetsmarknadspolitiska åtgärder,
2. att riksdagen hos regeringen begär att överläggningar inleds med arbetsgivare inom den statliga sektorn i syfte att skapa ytterligare 3 000 praktikplatser för ungdom,
3. att riksdagen hos regeringen begär att ett förslag utarbetas som ger garanti för utbildning och sysselsättning för ungdomar under 25 år,
4. att riksdagen hos regeringen begär att grundbidragen vid arbetsmarknadsutbildning värdesäkras genom anknytning till basbeloppet,

5. att riksdagen hos regeringen begär att flyttningsbidragen värdesäkras genom anknytning till basbeloppet,
6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande lekmannastyrelse vid arbetsförmedlingar, distriktskontor och större lokalkontor,
7. att riksdagen hos regeringen begär att frågan om platsombud inom arbetsmarknadsverkets organisation övervägs.

Stockholm den 22 januari 1975

GUNNAR HELÉN (fp)

ROLF WIRTÉN (fp)

OLA ULLSTEN (fp)

CECILIA NETTELBRANDT (fp)

PER AHLMARK (fp)

ERIC ENLUND (fp)

INGEGÄRD FRÆNKEL (fp)

SVEN GUSTAFSON (fp)
i Göteborg

ANDERS JONSSON (fp)
i Mora

INGEMAR MUNDEBO (fp)

GOTAB 75 8618 S Stockholm 1975